

Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden

2012-2014

Vijfde periodieke rapportage inzake de maatregelen
door Nederland getroffen met betrekking tot de implementatie van het Handvest

Inleiding

Nederland heeft in de periode 2012-2014 de nodige stappen gezet om het beleid ten aanzien van de talen die in ons land onder de bescherming van het Europees Handvest voor regionale talen vallen verder te versterken. In deze rapportage wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen in deze periode, in relatie tot de aanbevelingen die het Comité van Ministers en de commissie van deskundigen in 2012 heeft vastgesteld. Om hier een goed beeld van te kunnen schetsen, zal eerst kort worden teruggeblikt op de ratificatie en inwerkingtreding van het Europees handvest in Nederland.

Nederland heeft in het proces van aanvaarding van het Handvest de verplichting op zich genomen om de toepassing van de bepalingen van Deel II van het Handvest op de volgende regionale of non-territoriale talen: het Limburgs, het Nedersaksisch, het Jiddisch en de talen van de Romani. Voor het Koninkrijk der Nederlanden zijn de bepalingen van het Handvest op 1 maart 1998 in werking getreden. Binnen het Koninkrijk geldt het Europees Handvest alleen voor Nederland.

Ten aanzien van de Friese taal in de provincie Fryslân heeft Nederland zich - in overeenstemming met artikel 2, tweede lid van het Handvest - tevens gebonden tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest, waaronder ten minste drie gekozen uit zowel artikel 8 (onderwijs) als artikel 12 (culturele activiteiten en voorzieningen) en telkens ten minste één bepaling uit artikel 9 (rechterlijke autoriteiten), artikel 10 (bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten), artikel 11 (media) en artikel 13 (economisch en sociaal leven).

Bij de aanvaarding van het Handvest heeft Nederland zich verplicht, volgens het in voorgaande paragraaf vermelde menusysteem, 48 bepalingen toe te passen. Het kabinetsbeleid inzake de Friese taal en cultuur was richtinggevend bij de keuze van de te aanvaarden bepalingen.

In de volgende paragrafen wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die Nederland heeft getroffen ter bevordering van het gebruik van de Friese taal in het openbare leven in overeenstemming met de ingevolge artikel 2, tweede lid, van het Handvest aangegane verplichtingen. Hierbij wordt de indeling van het Europees Handvest gevolgd. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de regionale talen Nedersaksisch en Limburgs en de non-territoriale talen Jiddisch en Romanes.

Bij deze rapportage zijn tot slot enkele bijlagen bijgevoegd. In de laatste bijlage wordt een overzicht gegeven van organisaties en verenigingen in Nederland die zich ten doel stellen de Friese taal te beschermen en te bevorderen.

De Friese taal

In de periode 2012-2014 zijn er belangrijke stappen gezet ten aanzien van de bescherming van de Friese taal. Ten eerste is er een tweetal belangrijke wetten in werking getreden: de Wet gebruik Friese taal (per 1 januari 2014 inzake het Fries in het bestuurlijke en rechterlijke verkeer) en de Wet kerndoelen Fries (per 1 augustus 2014, inzake het vaststellen van onderwijsdoelstellingen Friese taal). Ten tweede is er per 1 januari 2014 een Orgaan voor de Friese taal opgericht. Dit orgaan ziet toe op de status en het gebruik van het Fries in de provincie Fryslân. Het orgaan heeft primair een adviserende en rapporterende functie, daarnaast heeft het een agenderende functie. Het Orgaan voor de Friese taal is in de plaats gekomen van het Consultatief Orgaan Fries (COF), dat 1998 op grond van artikel 7.4. van het Europees Handvest was ingesteld als adviesorgaan van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake de Friese taal. Ten derde is de Bestuursafpraak Friese taal en Cultuur 2013-2018 tot stand gekomen. Deze bestuursafpraak is in maart 2013 ondertekend, waarbij zowel het Rijk als de provincie Fryslân zich gecommitteerd hebben aan afspraken op de diverse terreinen die Nederland onder het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden is aangegaan. Met deze operationalisatie van de onderschreven bepalingen van het Europees Handvest is het kader waarbinnen de bescherming en bevordering van de Friese taal plaatsvindt verder versterkt.

Onderwijs (artikel 8)

Inleiding

Taalbeheersing is een belangrijke voorwaarde om goed te kunnen participeren en functioneren in de maatschappij. Dit gaat zowel om het mondeling beheersen van de taal, als om de schriftelijke beheersing. Het verstaan en spreken van de moedertaal leren kinderen als het ware 'vanzelf', het lezen en schrijven ervan echter niet. Omdat bij zowel het mondeling als het schriftelijk gebruik van het Fries de concurrentie met andere talen steeds heviger wordt, is het leren van het lezen en schrijven van het Fries essentieel voor het voortbestaan ervan. Met het oog daarop is de zogeheten doorlopende leertijd, van kleutertijd tot en met het hoger onderwijs, voor het Fries van groot belang.

De kwaliteit van onderwijs in het algemeen, en van Friestalig onderwijs in het bijzonder, is daarom een aandachtspunt van het kabinet en het kabinet investeert jaarlijks extra in Friestalig onderwijs in het kader van de Materiële Instandhouding Fries (MIF, zie Bestuursafpraak Friese taal en Cultuur 2013-2018).

Een belangrijk aandachtspunt betreft de zorgen over het gebrek aan gekwalificeerde docenten Fries. De Inspectie van het Onderwijs constateert dat zo'n 40% van de docenten in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs niet over een passende bevoegdheid of bekwaamheid beschikt voor wat betreft het onderwijzen van het vak Friese taal en cultuur. Het Rijk en de provincie delen deze zorgen.

Het ministerie van OCW heeft daartoe met de provincie afgesproken dat Fryslân zich de komende tijd zal inspannen om het draagvlak voor het Fries onder scholen en docenten te versterken. In dit kader heeft de provincie Fryslân de afgelopen jaren meer bevoegdheden gekregen daar waar het Friestalig onderwijs betreft. Een belangrijke reden daarvoor is dat de provincie als geen ander in staat wordt geacht om de kwaliteit van het Fries te waarborgen, hetgeen een positieve bijdrage kan leveren aan de kwaliteit van het vak Fries. Een voorbeeld in dit kader is de decentralisatie van de kerndoelen Fries naar de provincie Fryslân.

Het Rijk, de provincie en het onderwijsveld werken nauw samen om het Friese

onderwijs te verbeteren. Onderwijs is bij uitstek ook een onderwerp waarover het nieuwe Orgaan voor de Friese taal kan rapporteren. Het is tevens een onderwerp dat ruim aan bod komt in de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2013-2018.

Bestuursafpraak Friese taal en cultuur 2013-2018

In de bestuursafpraak zijn er concrete afspraken gemaakt op het gebied van het Friestalig onderwijs. De belangrijkste punten worden hieronder uitgelicht (de BFTC is als bijlage bij deze rapportage gevoegd).

Fries in het primair onderwijs

Anno 2013 voert 50% van de scholen in Fryslân een actief Fries taalbeleid. De provincie heeft zich tot doel gesteld om het aantal in absolute zin voor 2018 met 20 scholen uit te breiden. Er is een hoogwaardig aanbod aan Friestalig onderwijsmateriaal, zowel fysiek als digitaal, dat door een groot deel van de scholen op een systematische wijze wordt gebruikt. Scholen blijven vrij om ook voor een alternatief te kiezen. Het budget ten aanzien van de Materiële Instandhouding Fries (MIF) is met de inwerkingtreding van de Bestuursafpraak Friese taal en Cultuur structureel met € 90.000,- verhoogd. Deze middelen worden aangewend voor de groepen 1 en 2, daar waar voor 2013 alleen de groepen 3 tot en met 8 van dit budget profiteerden. Met deze maatregel is verzekerd dat het bestaande bedrag per leerling gegarandeerd is. De bevoegdheden voor het vaststellen van de kerndoelen Fries en de mogelijkheden voor (gedeeltelijke) ontheffingen zijn in 2014 gewijzigd met de inwerkingtreding van de wet kerndoelen Fries (zie onderstaande toelichting).¹

Fries in het voortgezet onderwijs

Het project meertalig voortgezet onderwijs wordt met kracht voortgezet en het aantal locaties in de provincie Fryslân dat een meertalige stroom in het voortgezet onderwijs aanbiedt, waarbij het Nederlands, het Fries en het Engels als instructietalen fungeren, moet aan het einde van de bestuursafpraak gestegen zijn tot ten minste tien. Het aanbod aan Friestalig onderwijsmateriaal is hoogwaardig (zowel fysiek als digitaal) en wordt door een groot deel van de scholen voor voortgezet onderwijs op een systematische wijze gebruikt. Scholen zijn echter vrij om voor een alternatief te kiezen.

Sinds schooljaar 2013-2014 stelt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op basis van de bestuursafpraak jaarlijks een budget van € 65.000,- beschikbaar voor het vak Fries op Friese scholen voor voortgezet onderwijs. Dat bedrag is gebaseerd op een vast bedrag per leerling, vermenigvuldigd met het totale aantal eersteklassers in het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân.

Doorlopende leerlijnen

Zoals in de inleiding van de onderwijsparagraaf al werd aangestipt, is voor de instandhouding van het Fries een doorlopende leerlijn van groot belang. Daar wordt ook volop aan gewerkt. In 2014 waren er 170 Fries- of tweetalige peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Verder waren er 70 drietalige (Nederlands + Fries + Engels) basisscholen. Voor optimale voorbereiding op het lesgeven aan drietalige basisscholen werd aan de NHL en Stenden hogescholen een drietalige stroom gecreëerd. En in het voortgezet onderwijs, waar deze ontwikkeling wat later inzette, zijn nu 5 meertalige scholen.

Hierbij moet worden vermeld dat zowel de provincie als het betrokken onderwijsveld voortdurend streven naar aansluiting bij landelijke onderwijsontwikkelingen. Zo wordt het Friestalig onderwijs voor ouders en leerlingen om meer redenen interessant.

¹ Wet strekt tot doel wijziging van onder meer de Wet op het primair onderwijs, de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet op de expertisecentra in verband met het onderwijs in de Friese taal (wet kerndoelen Fries).

Fries in het hoger onderwijs

De Rijksuniversiteit Groningen heeft een nieuwe universitaire Ba-opleiding Minorities & Multilingualism opgericht waarin de Friese Taal en Cultuur nadrukkelijk een plaats heeft gekregen. Deze opleiding wordt gedurende zes jaar financieel ondersteund door het Ministerie van OCW met een bedrag van €120.000 per jaar, terwijl ook de provincie Fryslân hieraan bijdraagt. Hiermee is geborgd dat de Friese taal en cultuur op universitair bachelorniveau bestudeerd en onderwezen kan worden. De vernieuwde opzet heeft de afgelopen twee jaar tot meer inschrijvingen geleid dan bij de oude universitaire studie Fries het geval was. In het kader van de University Campus Fryslân (UCF, Leeuwarden) is daarnaast een master meertaligheid gecreëerd. De bovengenoemde Ba-opleiding "Minorities & Multilingualism: into the Frisian laboratory" sluit aan op de Master meertaligheid van de UCF. De eerste lichten studenten hebben deze master inmiddels afgerond. Daarnaast kan worden vermeld dat er door de NHL en Stenden Hogeschool gezamenlijk een lectoraat Meertaligheid in Onderwijs en Opvoeding is ingesteld, dat in de verslagperiode heeft gefunctioneerd.

Wetsvoorstel kerndoelen Fries

In het debat over het onderwijs Fries speelde al geruime tijd de vraag over de decentralisatie van het beleid voor de Friese taal van het Rijk naar de provincie Fryslân. Dit debat kwam voort uit het rapport van de commissie-Lodders, waarin deze decentralisatie werd bepleit. De stuurgroep-Hoekstra heeft vervolgens de opdracht gekregen om na te gaan hoe het beleid voor het Fries gedecentraliseerd kon worden naar Fryslân. De stuurgroep richtte zijn onderzoek over de Friese taal geheel op de kerndoelen van het onderwijs en concludeerde dat decentralisatie juridisch mogelijk was. Het principe dat een provincie, waarin het Fries als officiële taal naast het Nederlands fungeert, zeggenschap krijgt over het beleid aangaande die taal wordt in beginsel door het kabinet gesteund.

De genoemde inzichten en rapporten hebben geresulteerd in een wetsvoorstel dat tot strekking had om de kerndoelen Fries te decentraliseren. In deze wet, die in augustus 2014 in werking is getreden, is geregeld dat de kerndoelen Fries onder voorwaarden door Provinciale Staten van Fryslân worden vastgesteld. De regie wordt belegd bij experts die het veld van dichtbij bezien en er wordt bezien of per school meer maatwerk mogelijk is. De kwaliteit van het Friestalige onderwijs moet zo worden verbeterd. Met de inwerkingtreding van de wet werd ook een gedeeltelijke ontheffing mogelijk, in plaats van alleen een algehele ontheffing. Een gedeeltelijke ontheffing voor het geven van Friestalig onderwijs biedt meer ruimte voor differentiatie in ontheffingen en kan er zodoende voor zorgen dat het onderwijs in de Friese taal beter aansluit bij de schoolsituatie en de populatie van de school. De implementatie van dit wetsvoorstel is ter hand genomen, waarbij de provincie Fryslân in contact met het onderwijsveld op dit moment de vervolgstappen zet.

Rechterlijke autoriteiten, bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten (hoofdstuk 9 en 10 Europees Handvest).

Nederland heeft de beleidsinspanningen ten behoeve van het Fries in het bestuurlijke en rechtsverkeer in de periode 2012-2014 onverminderd voortgezet. In dit proces zijn er in de periode tot en met 2014 de nodige resultaten geboekt ter bevordering van de Friese taal in het bestuurlijke en het rechtsverkeer. In de op 1 januari 2014 in werking getreden wet gebruik Friese taal wordt geregeld dat het Fries en het Nederlands de officiële talen zijn in de provincie Fryslân (artikel 2). Wettelijk staat vast in welke gevallen en op welke wijze Friese burgers het recht hebben om in de rechtszaal en in het contact met bestuursorganen hun eigen taal te gebruiken, of dit nu Fries of Nederlands is. Naast de bepalingen over het afleggen van de eed en de oprichting van een Orgaan voor de Friese taal zijn in de Wet gebruik Friese taal ook reeds bestaande bepalingen over het gebruik van het Fries in het bestuurlijke en rechtsverkeer geharmoniseerd en aangescherpt. Tevens is opgenomen dat zowel het Rijk als de provincie Fryslân een zorgplicht hebben ten aanzien van de Friese taal en cultuur (artikel 2a).

Naast de afspraken tussen het Rijk en de provincie Fryslân, zijn er ook afspraken tussen het Rijk, de provincie Fryslân en Friese gemeenten tot stand gekomen. Dit gebeurt bijvoorbeeld in gevallen wanneer er sprake is van bestuurlijke opschaling. De gemeentelijke indeling van de provincie Fryslân is per 1 januari 2014 gewijzigd door gemeentelijke herindelingen en grenscorrecties. Om te waarborgen dat de taalrechten er na deze wijzigingen niet op achteruit gaan, is er op 4 november 2013 een bestuurlijke overeenkomst Fries taalbeleid gesloten tussen het Rijk, de provincie Fryslân en de betrokken gemeenten. Deze overeenkomst is zowel in het Fries als in het Nederlands opgesteld en in beide versies openbaar gemaakt.

Het sluiten van dergelijke bestuurlijke overeenkomsten bij gemeentelijke herindelingen in de provincie Fryslân is staand beleid. Bij de bestuurlijke opschaling die geresulteerd heeft in de gemeente Sudwest-Fryslân is dit eveneens toegepast. De inhoud van de bestuurlijke overeenkomsten wordt overeengekomen na onderhandelingen tussen het ministerie van BZK, de provincie en de betrokken gemeenten. De inhoud van het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden en het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden behoren tot de overwegingen die als uitgangspunt van de bestuurlijk overeenkomst dienen.

Naast gemeentelijke opschaling is er in de afgelopen jaren in Nederland ook gesproken over provinciale opschaling. Het kabinet heeft altijd uitgedragen geen ambities voor provinciale opschaling te hebben daar waar het de positie van de provincie Fryslân betreft. In het geval er initiatieven van onderop ontstaan om tot een provinciale fusie te komen waarbij de provincie Fryslân betrokken is, dan is het evident dat hiervoor voldoende maatschappelijk draagvlak in Fryslân dient te zijn. Vanzelfsprekend zal een bestuurlijke fusie altijd op een manier plaats moeten vinden die recht doet aan de beschermde positie van de Friezen en hun taal en cultuur onder het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden en het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

Fries in het rechtsverkeer

In de wet gebruik Friese Taal is bepaald in welke gevallen en op welke wijze de Friese taal mag worden gebruikt in het rechtsverkeer. Voorheen was dit geregeld in de Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer. Met de inwerkingtreding van de Wet herziening gerechtelijke kaart op

1 januari 2013 is het aantal arrondissementen en rechtbanken in Nederland teruggebracht van negentien naar aanvankelijk tien en, door de splitsing van het arrondissement Oost-Nederland op 1 april 2013, naar elf rechtbanken. Het aantal ressorten en gerechtshoven is teruggebracht van vijf naar vier. De herziening van de gerechtelijke kaart leidt dus tot schaalvergroting in het rechtsverkeer. Sinds 1 januari

2013 is er zowel een rechtbank Noord-Nederland als een ressort Arnhem-Leeuwarden, waar Fryslân een onderdeel van uitmaakt.

Het kabinet is zich bewust van de kwetsbaarheid van het gebruik van de Friese taal in het rechtsverkeer. Het Rijk draagt er daarom zorg voor dat bij de herziening van de gerechtelijke kaart de bestaande rechtspositie van de Friestalige rechtzoekende wordt geborgd en niet verminderd. Indien noodzakelijk worden er tolken ingeschakeld zodat het Fries ter zitting gebezigd kan worden.

In de Bestuursafspraken Friese taal en cultuur is afgesproken dat het Rijk het gebruik van het Fries in rechtszaken in de provincie Fryslân monitort. Zowel de rechtbank Noord-Nederland als het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden geven aan dat het voorkomt dat er in rechtszaken van het betreffende gerecht gebruik wordt gemaakt van het Fries. Het gerechtshof heeft een formulier ontwikkeld dat het gebruik van de Friese taal ter zitting vastlegt. Sinds 2014 is er één formulier geregistreerd. Daarnaast heeft het gerechtshof ook gebruik gemaakt van een vertaalbureau of tolk.

Fries in het bestuurlijk verkeer

In de Wet gebruik Friese taal is bepaald dat burgers het Fries mogen gebruiken in contact met bestuursorganen gevestigd in Fryslân of die Fryslân als werkterrein hebben. Dit recht geldt zowel in het schriftelijke als in het mondelinge verkeer. Op basis van de wet zijn bestuursorganen in de provincie Fryslân die niet tot de centrale overheid behoren gehouden een verordening en beleidsplan inzake het gebruik van het Fries op te stellen. Het Rijk, de provincie en gemeenten werken samen om deze verplichtingen gestand te doen. Provincie en Rijk spannen zich er voor in om, in het geval van gemeentelijke herindelingsplannen, de desbetreffende gemeenten te wijzen op de noodzaak om te komen tot adequaat gemeentelijk taalbeleid. Bij bestuurlijke herindelingen zullen er door het Rijk en de provincie Fryslân in samenspraak met betrokken partijen afspraken worden gemaakt over de bescherming van de positie van de Friese taal in de nieuw te vormen gemeente. In het geval van gemeentelijke herindeling zullen die afspraken met desbetreffende gemeenten en Gedeputeerde staten van Fryslân worden gemaakt. De provincie stimuleert dat bestuursorganen die niet tot de centrale overheid behoren en die niet in de provincie Fryslân gevestigd zijn (waarvan het werkterrein zich uitstrekt tot de provincie Fryslân of een deel daarvan), en rechterlijke instanties die de provincie Fryslân als werkgebied hebben, een taalbeleid voeren.

Met betrekking tot het gebruik van het Fries in contact met de meldkamer van de politie is bepaald dat dit zo veel als mogelijk in het Fries kan plaatsvinden. Het Rijk en de Veiligheidsregio (Fryslân) bevorderen dat burgers in hun contact met de regionale brandweer, ambulancedienst of politie zoveel mogelijk de Friese taal kunnen gebruiken.

Media (artikel 11 van het Europees Handvest)

Naast de bestaande traditionele media (kranten, radio en televisie), heeft de "nieuwe" media (internet, video-on-demand, social media e.d.) zich in de periode 2012-2014 nog nadrukkelijker gemanifesteerd dan voorheen. Het Rijk en de provincie bevorderen dat het Fries ook in de nieuwe media een passende en sterke plaats krijgt. De provincie Fryslân heeft de ambitie om de positie van het Fries in alle vormen van nieuwe media (internet en elektronische post) op zijn minst gelijkwaardig te maken aan die van het Fries in de traditionele media (met name radio en televisie) in Fryslân.

Omrop Fryslân

Van de meer traditionele media is de positie van Omrop Fryslân uniek. Omrop Fryslân zendt radio 24 uur per dag uit, zeven dagen per week. Overdag met een informatief cultureel programma-aanbod, in de avond en nacht met muziekprogramma's. De zendtijd van de regionale televisie is ruim 1 uur origineel aanbod per weekdag. Het Friestalige aanbod dat via de NOS op de landelijke zenders wordt gerealiseerd bedraagt 27 uur per jaar: 21 uur zendtijd voor een Friestalige documentaires (FryslânDoc) en 6 uur jaarlijkse zendtijd voor schooltelevisie voor het voortgezet onderwijs.

De NOS biedt Friestalige schooltelevisieprogramma's voor het basisonderwijs (10 uur per jaar) op het internet aan. Deze programma's worden verzorgd door de landelijke televisieafdeling van Omrop Fryslân, en worden ook uitgezonden via de regionale zender.

Het Rijk en de provincie voeren een beleid voor zowel instandhouding als actieve bevordering van de Friese taal en cultuur, ook met inzet van media. Het Rijk stelt overeenkomstig het Europees Handvest voor regionale talen en talen voor minderheden en het Kaderverdrag Nationale Minderheden van de Raad van Europa, voldoende middelen ter beschikking voor een volledige en veelzijdige Friestalige programmering op radio, televisie en internet. De realisatie van die Friestalige programmering is bij Omrop Fryslân belegd. Omrop Fryslân heeft een bijzondere positie als het gaat om het waarborgen van de Friese taal als tweede rijkstaal in Nederland. Het gaat daarbij vooral om de speciale rol van de regionale omroep in de provincie Fryslân ten aanzien van het behoud, de bevordering en het levende gebruik van het Fries. Het Rijk heeft zich in de Bestuurspraak Friese taal en cultuur gecommitteerd om recht te doen aan het advies van deze commissie over de noodzaak voor Friestalige media én specifiek beleid om dergelijke programmering mogelijk te maken.²

In het Regeerakkoord zijn bezuinigingen op het budget van de regionale omroepen aangekondigd. De bezuiniging op het totale budget van de regionale omroep – waaronder Omrop Fryslân – is €17 miljoen per 1 januari 2017. Over dit onderwerp en de positie van Omrop Fryslân is diverse malen gedebatteerd in de Tweede Kamer.

In 2014 is de Raad voor Cultuur met een advies gekomen over de toekomst van het publieke mediabestel.³ Het ministerie van OCW werkt nadere plannen uit waarbij er rekening wordt gehouden met de bijzondere positie van Omrop Fryslân zoals die ook is herbevestigd door de commissie borging Friese taal in de media. De positie van en de functie die wordt vervuld door Omrop Fryslân, zijnde het verzorgen van Friestalige programmering, staat in dit proces dus niet ter discussie en duidelijk is dat al deze ontwikkelingen geen gevolgen voor Omrop Fryslân hebben. Daarbij is de concessieperiode voor Omrop Fryslân, die eind 2013 afliep, voor een periode van vijf jaar hernieuwd. Hiermee is verzekerd dat Omrop Fryslân voor die periode de aangewezen regionale media-instelling blijft voor provincie Fryslân en daar een gepast budget voor krijgt.

² Adviesrapport van de Tijdelijke commissie Borging Friese taal in de media (Commissie Hoekstra). Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32827-47.html>

³ <http://www.cultuur.nl/upload/documents/adviezen/De-tijd-staat-open-28-maart.pdf>

Op provinciaal niveau heeft de provincie Fryslân een Fries Mediafonds ingericht dat vernieuwingen in zowel de media als onderzoeksjournalistiek in Fryslân stimuleert. Jaarlijks wordt tot en met 2015 € 100.000 voor Friestalige media beschikbaar gesteld in dit kader.

In de periode 2012-2015 is er weinig veranderd voor de huidige regionale omroepen en specifiek voor Omrop Fryslân. Vooruitkijkend naar de periode 2016 en verder, heeft de staatssecretaris van OCW op 7 september 2015 een beleidsbrief naar de Tweede Kamer gestuurd waarin de toekomstplannen van de regionale publieke omroep worden geschetst.⁴ Daarin wordt ook ingegaan op de bijzondere positie van de Friese taal. De provincie Fryslân zal worden betrokken bij de nadere uitwerking hiervan. Deze brief volgt op het in april 2015 verschenen plan van de regionale omroepen genaamd 'Het nieuwe publieke regionale mediabedrijf: betrokken en betrouwbaar'.⁵ De raad voor cultuur heeft over dit plan advies uitgebracht.

Vanwege de planvorming kan nog niet vooruit worden gelopen op het vervolg na 2015, maar zijn de beleidsvoornemens als volgt. De nieuw te vormen Regionale Publieke Omroep (RPO) per 1 januari 2016 wordt voor alle omroepen verantwoordelijk voor het landelijke beleid en de administratieve taken van de huidige regionale omroepen (zoals personeel, financiën en techniek). Regionale redacties blijven per regio inhoudelijk autonoom en behouden hun eigen verantwoordelijkheid voor het regionale media-aanbod. Dit geldt ook voor Omrop Fryslân. In de volgende rapportage zal uitgebreider worden gerapporteerd over de inhoud van de plannen van dit kabinet.⁶

⁴<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2015/09/07/kamerbrief-met-reactie-op-plan-het-nieuwe-publieke-regionale-mediabedrijf/kamerbrief-met-reactie-op-plan-het-nieuwe-publieke-regionale-mediabedrijf.pdf>

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/vergaderstukken/2015/04/01/het-nieuwe-publieke-regionale-mediabedrijf-betrokken-en-betrouwbaar>

⁶ Zie: <http://www.cultuur.nl/adviezen/media/advies-over-rapport-roos/item3454>

Culturele activiteiten en voorzieningen (artikel 12 van het Europees Handvest)

Kunst en cultuur leven en bloeien in de provincie Fryslân. Voor een groot deel is de Friese taal bij culturele activiteiten de voertaal. De Friese culturele infrastructuur bestaat onder meer uit een aantal basisvoorzieningen, te weten: het toneelgezelschap Tryater, Tresoar, Keunstwurk, de Afûk en de Fryske Akademy. Naast deze basisvoorzieningen zijn er meer dan 300 amateurtoneelverenigingen (inclusief 46 verenigingen voor jongerentoneel), 29 Iepenloftspullen, 289 muziekverenigingen en 530 koren.

Daarnaast spelen muziekscholen en creativiteitscentra een rol bij het levend houden en versterken van de Friese taal en cultuur. Ook zijn er diverse uitgeverijen die Friestalige boeken op de markt brengen. Deze brede infrastructuur wordt gefaciliteerd door kennisinstituten die de provincie ondersteunen. De betrokkenheid van het Rijk bij het ondersteunen van Friestalige culturele activiteiten en voorzieningen is vastgelegd artikel 12 van het Europees Handvest (12.1, 12.2 en 12.3). Veranderingen in de financiering van de betreffende culturele instellingen worden in een zo vroeg mogelijk stadium bilateraal tussen Rijk en de provincie Fryslân besproken.

Een mijlpaal voor de stad Leeuwarden en de Friese taal en cultuur is de uitverkiezing van Leeuwarden tot culturele hoofdstad in 2018. Dat is een uitgelezen kans om de Friese taal en cultuur op het wereldtoneel uit te dragen. Ook in dit kader is het goed nieuws dat Leeuwarden in 2018 tot culturele hoofdstad van Europa gekozen is. De provincie Fryslân stelt zich tot doel om dit te bewerkstelligen.

Theater: Tryater

Tryater is een gezelschap voor beroepstoneel, dat zich bedient van de Friese taal en waarvan de instandhouding door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wordt mogelijk gemaakt. Het gaat hierbij om Friestalg toneel voor volwassenen en jongeren. Toneelgezelschap Tryater maakt deel uit van de nationale basisinfrastructuur. Tryater wordt beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten van de Rijksnota Cultuurbeleid. De beoordeling van Rijkswege vindt plaats door de Raad voor Cultuur.

De financiële ondersteuning van Tryater vindt plaats volgens de daarvoor geldende normen, met dien verstande dat hierop de volgende uitzondering wordt gemaakt: inzake de spreiding van voorstellingen kan worden volstaan met het geven van voorstellingen in de provincie Fryslân. Incidenteel worden voorstellingen buiten de provincie gegeven.

De provincie Fryslân zorgt voor het scheppen van voorwaarden die een daadwerkelijke spreiding van voorstellingen mogelijk maken door het subsidiëren van voorstellingen, die door de geringe capaciteit van de zaal of de situering van de plaats van optreden zonder extra steun niet mogelijk zijn.

Wetenschap: Fryske Akademy

De Stichting Fryske Akademy te Leeuwarden is een instelling voor de wetenschapsbeoefening inzake de Friese taal en cultuur. De instandhouding van deze stichting wordt door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de provincie Fryslân mogelijk gemaakt. De Fryske Akademy is gelieerd aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en maakt deel uit van de instituten- en onderzoeksorganisatie van de KNAW. De aard van de verbinding tussen de Fryske Akademy en de KNAW wordt door henzelf in onderling overleg bepaald. Zelfstandigheid en eenheid van de Fryske Akademy blijven daarbij bewaard. De Fryske Akademy behoudt de status van stichting en kan een beroep doen op de faciliteiten van de KNAW.

De financiële middelen van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor de Fryske Akademy inclusief de middelen voor de huisvesting, zijn in 1990 (als gevolg van

de para-universitaire operatie), respectievelijk 1994 (als gevolg van de stelselherziening huisvesting), overgedragen aan de KNAW. Hierbij geldt het volgende:
de aan de KNAW overgedragen rijksmiddelen zijn geoormerkt en zijn bestemd voor de wetenschapsbeoefening inzake de Friese wetenschapsonderwerpen door de Fryske Akademy en voor de huisvesting van het instituut;
de KNAW beoordeelt de kwaliteit van de wetenschapsbeoefening door de Fryske Akademy; daaronder is ook begrepen de doelmatigheid van de programmering mede in relatie tot activiteiten op dit wetenschapsterrein elders.

Letterkunde: Tresoar, FLMD, It Fryske Boek en het Nederlands Letterenfonds

Het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) is in 2002 onderdeel geworden van Tresoar. De stichting FLMD is deelnemer in de gemeenschappelijke regeling Letterhoeke en is vertegenwoordigd in het algemeen bestuur van Tresoar. De provincie bevordert de productie, verspreiding en het lezen van Friestalige boeken. De Stichting It Fryske Boek (IFB) verzorgde deze taak middels een subsidie. In het kader van het beter invullen en verdiepen van de literatuurbevorderende taak is het voornemen ontstaan om de taken van It Fryske Boek aan Tresoar over te dragen.

Digitalisering is een instrument om literatuur verder te ontsluiten en te verspreiden. De activiteiten van Tresoar zijn mede gericht op de digitale beschikbaarstelling en ontsluiting van een belangrijk deel van het Friese literaire corpus. Het Nederlands Letterenfonds besteedt in zijn activiteiten tevens aandacht aan Friestalige literatuur. De werkbeurzen voor auteurs en vertalers van het Nederlands Letterenfonds zijn daartoe ook toegankelijk voor Friese schrijvers. Daarbij wordt rekening gehouden met de specifieke markt- en afzetomstandigheden waarin deze schrijvers zich bevinden.

Stichting Keunstwurk en Afûk

Het kenniscentrum ten aanzien van de Friese kunst en cultuur richt zich op amateurkunstbeoefening, cultuureducatie en professionele kunsten, en zich bezighoudt met beeldende kunst, design, theater, dans, muziek en multidisciplinaire projecten. Dit is de Stichting Keunstwurk te Leeuwarden.

De Afûk is een taalbevorderingsinstituut dat zich bezighoudt met de overdracht, ontwikkeling en bevordering van de Friese taal ten aanzien van alle (maatschappelijke) domeinen van deze bestuursafpraak. Bij de Afûk is ook het Stipepunt 2.0 ingericht waar bestuursorganen en andere organisaties terecht kunnen met vragen over het gebruik van het Fries, het opstellen van beleidsplannen inzake de Friese taal, cursussen en trainingen, etc.

De Afûk is een belangrijke speler in het bevorderen van het Fries in de praktijk. Deze organisatie spant zich vooral in, in nauw contact met de provincie Fryslân, om organisaties en personen in het Friestalige veld met elkaar te verbinden.

Economisch en sociaal leven (artikel 13 van het Europees Handvest)

In navolging van de door Nederland onderschreven bepalingen in het Europees Handvest onder artikel 13, heeft Nederland een aantal doelstellingen neergelegd in de BFTC op economisch en sociaal terrein.

Daarbij moet worden bedacht dat er ten aanzien van taalgebruik, taalgedrag en taalcodes weinig wet- en regelgeving is. Dit neemt niet weg dat het gebruik van de Friese taal in de economische en sociale sector in faciliterende zin kan worden gestimuleerd. Daarbij is het van belang eventuele juridische belemmeringen voor het Fries zo mogelijk weg te nemen om het gebruik van het Fries in het economische en sociale leven te bevorderen.

Naast het Orgaan voor de Friese taal is sinds jaren een steunpunt voor het gebruik van het Fries, de facto bij de stichting Afuk belegd. De adviserende taken van dit steunpunt zijn uitgebreid tot de bepalingen uit de wet gebruik Friese taal, waarbij ook aandacht is voor andere maatschappelijke domeinen, zoals benoemd in het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

Een terrein waar taal een grote rol speelt is de welzijn- en zorgsector. Het is essentieel dat kwetsbare en zorgbehoevende personen zich in hun moedertaal kunnen uitdrukken. In de BFTC heeft de provincie Fryslân zich tot doel gesteld dat er eind 2015 er in de welzijn- en zorgsector in de provincie Fryslân een integraal taalbeleid wordt gevoerd. In dit kader is het project "Frysk yn 'e Soarch" (Fries in de zorg) van belang; dit project wordt voortgezet in de periode tot en met 2018.

Tevens wordt er met het Friese bedrijfsleven, in samenspraak met de koepelorganisaties en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven ingezet aan de verbetering van de positie van het Fries in het sociaal economische domein. Het Rijk en de provincie Fryslân betrekken het Orgaan voor de Friese taal Bij de verdere beleidsontwikkeling in de komende jaren.

Grensoverschrijdende uitwisselingen (artikel 14 van het Europees Handvest)

Als culturele- en taalminderheid nemen de Friezen in Fryslân een bijzondere positie in. Het Rijk hecht er samen met de provincie Fryslân aan dat de bijzondere positie van Fryslân in Nederland ook in het buitenland bekend is, overeenkomstig artikel 14a en 14b van het Europees Handvest. Ook in dit kader is het goed nieuws dat Leeuwarden in 2018 tot culturele hoofdstad van Europa gekozen is. Dit biedt een uitgelezen kans om de Friese taal en cultuur wereldwijd uit te dragen. De provincie Fryslân stelt zich tot doel om dit te bewerkstelligen.

Het opbouwen en onderhouden van netwerken met personen of organisaties die zich inzetten voor minderheids- of regionale talen is van evident belang, daar er veel kan worden geleerd van andere talen en personen die zich hiervoor inzetten (delen best practices). In de Europese Unie krijgen regio's met een regionale taal of minderheidstaal de kans om met elkaar in contact te komen. Voor Fryslân zijn van oudsher en vanuit een taalkundig perspectief de relaties met de Friese taalgebieden in Duitsland van belang. Daarnaast wordt ook ingezet op relaties met andere taalminderheden in Europa.

In Nederland is de provincie Fryslân de partij die zich hier maximaal voor inzet. De provincie is lid van het Europese Network to Promotion of Linguistic Diversity (NPLD) en benut dat netwerk om de internationale contacten met gebieden met een minderheids- of regionale taal in landen als Italië, Engeland en Spanje op diverse inhoudelijke thema's optimaal te organiseren.

De provincie houdt het Mercator Europees Kenniscentrum voor Meertaligheid en Taalleren mede in stand en streeft er naar de kennis die Mercator opgedaan heeft op het gebied van meertalig onderwijs uit te breiden naar de andere domeinen van het Europees Handvest, zoals culturele activiteiten en economisch en sociaal leven. Daarvoor kan tevens het NPLD-netwerk ingezet worden. De provincie stimuleert – ook in financiële zin – dat internationale (multilaterale) uitwisselingsprojecten voor jongeren uit minderheidstaalgebieden bewerkstelligd kunnen worden.

Regionale talen: Limburgs en Nedersaksisch

In eerdere rapportagecycli is gememoreerd aan de verantwoordelijkheden van het Rijk, respectievelijk die van de decentrale overheden bij het bevorderen van de regionale talen. Het is helder dat het Rijk, als partij bij het Handvest, de eindverantwoordelijkheid heeft voor de naleving van het Handvest, ook als het gaat om de talen die onder de bescherming van Deel II van het Handvest vallen. Nederland heeft ervoor gekozen om de verantwoordelijkheid voor het beschermen en bevorderen van de regionale talen in de praktijk bij de decentrale overheden te beleggen. Dat heeft het voordeel dat in het beleid een 'tailor-made approach', dat rekening houdt met lokale omstandigheden, als uitgangspunt geldt.

Daarnaast hangt deze benadering ook samen met het initiële gegeven dat erkenning van Nedersaksisch en Limburgs onder Deel II van het Handvest tot stand is gekomen op uitdrukkelijk verzoek van de betrokken provincies. Zij verwachtten als gevolg van een dergelijke erkenning, dat het provinciaal beleid inzake de eigen regionale taal meer prestige en waardering zou verwerven bij de eigen bevolking. In dit geval is er dan ook geen sprake van delegatie van centraal beleid maar van autonoom beleid van de betrokken provincies.

Nedersaksisch

De wijze waarop het beleid inzake het Nedersaksisch gestalte krijgt verschilt van provincie tot provincie en is sterk regionaal of zelfs lokaal gekleurd. Naar het oordeel van het kabinet is het verschil in aanpak tussen de provincies onderling in belangrijke mate te verklaren uit het feit dat de betrokken overheden in hun beleid zoveel mogelijk willen aansluiten bij wat er lokaal leeft, en in dat opzicht verschilt Gelderland van Overijssel en Drenthe. Dit is een bevinding die ook in eerdere rapportages aan de orde is geweest.

Ter bescherming en bevordering van het Nedersaksisch is er een Consultatief Orgaan Nedersaksisch opgericht dat is ondergebracht bij de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Het was voorzien dat dit Orgaan voor minimaal vier jaren – van 2010 tot en met 2014 – zou opereren, waarna er een evaluatie zou plaatsvinden. In de praktijk heeft het Consultatief Orgaan Nedersaksisch de laatste jaren een beperktere rol gehad dan oorspronkelijk was voorzien. Dit kwam niet zozeer omdat de aandacht voor het Nedersaksische verminderde, maar werd veeleer veroorzaakt doordat de voorziene taken al in hoge mate op een adequate wijze door andere organisaties, als het SONT, werden ingevuld.

Daarnaast hebben de provincies in het Nedersaksisch taalgebied, samen met de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf, een aanvraag ingediend bij de regering om voortaan het Nedersaksisch te beschermen onder Deel III van het Handvest. Naar het oordeel van de betrokken provinciale en gemeenten zou hun beleid inzake het Nedersaksisch op dit moment al voldoen aan ten minste 37 bepalingen uit Deel III van het Handvest.

Vanwege de eindverantwoordelijkheid van het Rijk en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in het bijzonder, was er reden voor de centrale autoriteiten om zorgvuldig na te gaan in hoeverre het beleid van de betrokken overheden inderdaad ligt op het minimumniveau dat Deel III vereist. Uit dit onderzoek is niet gebleken dat er aan de voorwaarden voor toepassing van deel III op de Nedersaksische taal voldaan kan worden.

Dat neemt niet weg dat met enige regelmaat op constructieve wijze overleg wordt gevoerd door bestuurders en ambtenaren van respectievelijk het Rijk en vertegenwoordigers van de overheden in de regio waar het Nedersaksisch gesproken wordt. De streektaalorganisatie SONT is hierbij ook nadrukkelijk een gesprekspartner.

Deze gesprekken worden in 2015 gecontinueerd. Uiteraard is de vijfde monitoringscyclus in dit kader een wezenlijk ijkpunt en een belangrijke bijdrage voor de dialoog.

Limburgs

De provincie Limburg voert vanaf 2006 een actief provinciaal streektaalbeleid, dat vanaf 2007 een geïntegreerd onderdeel van het cultuurbeleid van de provincie is. Het beleid heeft als doel het actief beschermen, bevorderen en stimuleren van het in levend gebruik houden van de Limburgse taal op grond van de verplichtingen die voortvloeien uit de erkenning van het Limburgs onder deel II van het Europees Handvest.

De uitvoering van het streektaalbeleid is neergelegd bij het Huis voor de Kunsten Limburg, Veldeke Limburg en de Raod veur 't Limburgs. Bij het Huis voor de Kunsten Limburg is een streektaalfunctionaris gehuisvest, die tot taak heeft om activiteiten te ontwikkelen die gericht zijn op streektaaleducatie en het onder de aandacht brengen en levend houden van de Limburgse streektaal. In 2011 is voor de duur van 4 jaar een bijzonder hoogleraar Taalcultuur aangesteld aan de Universiteit Maastricht, die onder meer tot taak heeft om onderzoek te doen naar meertaligheid in Limburg en de manieren waarop de taal in Limburg wordt gesproken, gezongen en of geschreven. Daarnaast stelt de provincie voor een aantal jaarlijkse activiteiten op het terrein van bescherming en behoud van de streektaal middelen ter beschikking.

Het taalbeleid van de provincie Limburg heeft de afgelopen jaren een bijdrage geleverd aan de aanzienlijke toename van de waardering van de Limburgse taal bij de Limburgse bevolking. 75% van de Limburgers spreekt regelmatig Limburgs en de waardering voor de eigen taal is in Limburg hoog, ook onder jongeren.

Non-territoriale talen: Jiddisj en talen van Sinti en Roma

In het geval van Roma en Sinti heeft de rijksoverheid er bewust voor gekozen een aantal taken en bevoegdheden over te dragen aan lokale overheden, onder meer omdat de gemeenschappen van Roma en Sinti in ons land zeer gering in aantal zijn en verspreid over het land wonen. Er bestaat direct contact tussen de rijksoverheid en Roma-organisaties, maar er is geen sprake van gestructureerd overleg of een specifiek doelgroepenbeleid.

In december 2013 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid mede namens de minister van Veiligheid en Justitie en de minister en staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de kabinetsreactie op de "Monitor Inclusie: Nulmeting" over de integratie en emancipatie van Roma en Sinti naar de Tweede Kamer gestuurd.⁷ Voor wat betreft de talen van Sinti en Roma komen er een aantal zakennarr voren. Eén daarvan is dat er nog een te grote kloof bestaat tussen de leefwerelden van bepaalde groepen Roma en niet-Roma, en ook tussen opvattingen over bijvoorbeeld schoolparticipatie. Toch zijn er lichtpunten en positieve ontwikkelingen: de meeste Roma en Sinti-kinderen gaan naar de basisschool en ronden deze af en de deelname van Roma en Sinti-jongeren aan het voortgezet onderwijs neemt toe. Daarnaast gaan steeds meer Roma en Sinti-jongeren naar de ROC's en het hoger onderwijs en ronden deze opleidingen af.

Het kabinet beschouwt de zogenaamde "Roma-gemeenten" (Amsterdam Zuid-Oost, Capelle aan den IJssel, Ede, Enschede, Lelystad, Nieuwegein, Oldenzaal, 's-Hertogenbosch, Utrecht, Nuenen en Veldhoven) als belangrijke partners bij het verbeteren van de positie van Roma en Sinti in ons land. Het kabinet stelt voor het jaar 2013 een bedrag van zestigduizend euro beschikbaar aan het Landelijke Platform Romagemeenten, onder meer om de kennisuitwisseling tussen deze gemeenten te stimuleren door het uitwisselen van "best practices" op het terrein van handhaving en integratie.

De inspanningen van het Rijk zijn in hoofdlijnen gericht op het verbeteren van de sociale positie van Roma en Sinti. Taal is hier echter een onlosmakelijk onderdeel van. Iedere twee jaren zal de monitor worden uitgevoerd, zodat de ontwikkeling kan worden gevolgd. Los van deze monitoring vindt er ook geregeld overleg plaats met het Landelijk Informatie- en Steunpunt Specifieke Doelgroepen (LISD) over het onderwijsachterstandenbeleid. Het LISD is ingesteld om kennis, informatie en expertise rond het onderwijs aan de specifieke doelgroepen, zoals Roma en Sinti toegankelijk te maken en verder te ontwikkelen. Hieruit is niet naar voren gekomen dat er een behoefte is aan onderwijs in Romanes.

⁷ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/12/02/kamerbrief-kabinetsreactie-monitor-inclusie-roma.html>